

DUDOK EN HET VLEGVELD

door Egbert Pelgrim

Het jaar 1996 zal voor Hilversum de geschiedenis ingaan als een turbulent jaar. Niet alleen was het het Dudokjaar, compleet met een grote Dudoktentoonstelling in een zojuist gerestaureerd raadhuis, ook kwam het gemeentebestuur met vergaande voorstellen om een nieuwe woonwijk te bouwen op het terrein van het vliegveld.

Dit laatste is echter bepaald geen nieuw verschijnsel. Al in de jaren '60 bestonden er plannen om, tegelijkertijd met de Hilversumse Meent, het vliegveld te bebouwen. Hilversum kreeg toen toestemming van de Provincie om in het Gooise groen "de Meent" te bouwen, maar bebouwen van het vliegveld werd afgewezen. Ook op andere plekken zien we de neiging de bebouwing steeds verder in het ons omringende groen te laten doordringen. Voorbeelden zijn b.v. de Arena en het KNP-gebouw. Stadsarchitect Dudok waarschuwde echter al in 1933 tegen deze ontwikkeling. Het is frappant dat een gemeentebestuur de grootste waardering blijkt te hebben voor het werk van Dudok als bouwmeester, maar aan zijn visie als stedenbouwkundige (of zo men wil: planoloog) geen enkele boodschap schijnt te hebben. En toch is Dudoks visie een zeer boeiende en deze heeft zelfs na ruim zestig jaar nog niets aan actualiteit ingeboet. Ik wil er daarom op deze plaats eens nader op ingaan.

In maart 1933 kwamen Dudok (als stadsarchitect) en J.F. Groote (directeur Publieke Werken) met een uitbreidingsplan voor de gemeente Hilversum. Dudok noemde dit echter uitdrukkelijk een "beëindigingsplan", waarin precies werd aangegeven tot waar de gemeente zich nog kon uitbreiden. Hierbij was Dudok duidelijk geïnspireerd door de Engelse planoloog Raymond Unwin, een van de grondleggers van de "Tuinstadbeweging". Unwin stelde in zijn boek *Town Planning in practice* (1920, p. 14) immers duidelijk: *Modern conditions require ... that the new districts of our towns should be built to a definite plan.* Eén van de grondgedachten van de Tuinstadbeweging was dat het groene gebied rond een stad niet gezien

moest worden als een potentieel bouwterrein, maar als een gebied dat door zijn groene kwaliteiten een meerwaarde geeft aan de stad zelf. Het begrip 'tuinstad' betekent dan ook niet 'een stad met veel tuinen', zoals sommige Hilversummers wel eens denken, maar 'een stad, omgeven door groen', zoals een tuin een huis omringt.

In dit kader is het interessant te zien hoe Dudok zijn beëindigingsplan in de bijbehorende toelichting motiveert. Hij begon (!) zijn toelichting met de zin: *Bij de beoordeling van een uitbreidingsplan heeft men twee gebieden in onderlinge samenhang te beschouwen, het gebied van de voorgestelde bebouwing – terrein van toekomstige verandering – en het daarbuiten overblijvende, ongewijzigde landschappelijke gebied – terrein van behoud.* [modernisering van de spelling van mijn hand. EP] En verderop: *... het is beter te voorkomen dan te genezen; wij dienen niet meer uitsluitend te denken aan stadsuitbreiding; het wordt tijd, dat wij ons gaan bezinnen op stadsvoltooing.* Hij haast zich dan verder te verklaren dat er weliswaar definitieve grenzen aan de uitbreiding moeten worden gesteld, maar dat de stad daarmee beslist niet "af" is. Hij pleit voor een voortdurende vernieuwing binnen de gestelde stadsgrenzen, een voortdurend aanpassen aan de eisen van de nieuwe tijd.

Dudok gaf uiteraard ook aan waaróm het behoud van de omringende natuur zo belangrijk is. Niet alleen was het landschappelijke gebied van belang voor de landbouw en de veeteelt, maar meer nog *een voorwaarde voor fysieke en geestelijke volkswelvaart.* Het leven werd steeds jachtiger (ook al in 1933) en *onze drang naar geestelijk evenwicht* doet ons hogere eisen stellen aan onze omgeving en *wekt in ons het verlangen naar het weldoend contact met het land.* De natuur ontleende *haar esthetische en recreatieve waarde ook aan haar uitgebreidheid en haar aaneengeslotenheid.* Versnippering en verder aantasting moest dus tegengegaan worden, waarvoor Dudok een anti-speculatiebeleid voorstelde. *Wij treden in die voorschriften met klem op tegen de be-*

Vliegveld Hilversum maakt deel uit van de recreatieve groene ruimte, en niet alleen ten behoeve van "slechts een handjevol vliegers". (foto EJP)

*dreiging van eventuele grondspeculanten ... de overheid mag de speculatieve belangen van enkelen niet dienen ten koste van allen. Aan de andere kant bepleitte Dudok de vaststelling van een maximaal aantal inwoners: 100.000. Ook dit is een gedachte die teruggaat op de tuinstadgedachte. Zoals Dudok stelde: *naïeve trots voor stijgende bevolkingscijfers gaat meer en meer plaats maken voor het inzicht, dat het menselijk geluk niet wordt gebaat door onmatige groei van steden en dorpen.* Dit gedachtengoed is nu, zestig jaar na dato, nog steeds algemeen gangbaar, uitgezonderd misschien bij enkele projectontwikkelaars en stadsbestuurders.*

Het uitbreidingsplan van Dudok werd in september 1933 door de gemeenteraad aanvaard en heeft tot in de jaren '50 goed gefunctioneerd. Wel trad de zogenaamde "woonverduunning" op: het aantal bewoners per huis daalde, een tendens die tot op heden doorgaat. In eerste instantie werd dit ruimteprobleem (er waren meer woningen nodig dan aanvankelijk gepland) opgelost door in hoogbouw (maximaal drie lagen) te gaan bouwen,

maar in de jaren '60 kwam er toch een tendens tot uitbreiding buiten de door Dudok gestelde stadsgrenzen. De wijk Kerkelanden is hier het eerste voorbeeld van. Daarna volgde de Hilversumse Meent. De laatste jaren echter zijn door de veranderde publieke opinie dergelijke grootschalige uitbreidingen wat moeilijker verkoopbaar en gebeuren de uitbreidingen meer sluipenderwijs. We zien bebouwing en intensivering van het grondgebruik stapje voor stapje verder naar buiten gaan. Een voorbeeld is het Sportpark. Hier hadden we tot voor kort een extensief recreatief gebruik van de overgangszone tussen stad en omringende natuur. De sportactiviteiten werden verder de groene ruimte ingeduwed (in dit geval voor een belangrijk deel in het gebied tussen Hilversum en 's-Graveland) terwijl het Sportpark vervangen wordt door een kantorenpark met bijbehorende wegen en parkeerplaatsen. Of aan de Erfgooiersstraat, waar een stukje heide met een houten noodschool (in gebruik bij een muziekvereniging, dus extensief gebruikt) bebouwd wordt met een blok woningen. Voor het betreffende bouwbedrijf natuurlijk goed

nieuws, maar of wij er als Hilversummers nu zoveel beter van worden....

Dit jaar krijgen we als Hilversummers te maken met een door de Gemeente georganiseerd "Stadsgesprek", waarin we o.a. onze mening moeten gaan geven over 'bouwen in de groene ruimte'. Wellicht kunnen we bij onze afwegingen ook de visie van Dudok uit 1933 nog eens in gedachten nemen. Hij schreef: *een woongemeente als de onze ontleent haar betekenis aan de omringende natuur en in dit opzicht vermindert elke uitbreiding haar bestaansredenen en haar levenskracht*. We kunnen daarbij bedenken dat Dudok in 1933 al een zeer groot landschappelijk gebied rondom Hilversum noodzakelijk achtte voor recreatie, en dat sindsdien dat gebied al aanmerkelijk kleiner is geworden. Bovendien is door de toenemende hoeveelheid vrije tijd de behoefte aan natuur en recreatie alleen maar toegenomen. Als we dus al het aantal woningen willen uitbreiden, zullen we dat binnen de huidige stadsgrenzen moeten oplossen. En dat kan, bijvoorbeeld door hoger te bouwen of door efficiënter gebruik te maken van de nog resterende ruimte binnen de bebouwde kom. En misschien zullen we op den duur (laat ik maar eens een heilig huisje omschoppen) Dudokgebouwen moeten slopen om plaats te maken

voor meer woningen. Dudok zou waarschijnlijk de eerste zijn om hiermee in te stemmen. Niet voor niets schreef hij in zijn toelichting: *leven is veranderen; ook de levende stad verandert voortdurend. Oudere woonwijken worden minder aantrekkelijk tegenover nieuwere, die aan hogere, althans aan meer bij onze verlangens aanpassende eisen voldoen*.

De plannen voor het bebouwen van het vliegveld zijn voorlopig op de lange baan geschoven. Toch heeft een projectontwikkelaar (voor veel geld) al grond aangekocht naast het vliegveld en schijnt er al een riool aangelegd te zijn, groot genoeg voor een hele woonwijk. Garanties dat er in de min of meer nabije toekomst niet tóch gebouwd gaat worden zijn er dus niet. Maar gelukkig breekt bij de landelijke overheid het besef door dat verdere bebouwing van de groene ruimte in het Gooi niet langer wenselijk is. De Rijks Planologische Dienst heeft kort geleden aangegeven haar plannen in die richting bij te willen stellen. Laten we hopen dat ons plaatselijk bestuur ook op tijd het licht zal zien, want: weg is weg, en eenmaal bebouwde natuur komt nooit meer terug.

SAGV, SAH, 1.777.811.21 1a, uitbreidingsplannen 1903-1942, 3 maart 1933, no. R174.